

PODRĘCZNIK DOBRYCH PRAKTYK
W ZAKRESIE INTEGRACYJNEJ EDUKACJI
I OPIEKI PRZEDSZKOLNEJ:

Nowe podejście oparte na dowodach

INCLUSIVE
EFFECT

Projekt Erasmus+:

Good Start for All (GSA)

2017-1-CZ01-KA201-035409, czerwiec 2020

Podręcznik dobrych praktyk w zakresie integracyjnej edukacji i opieki przedszkolnej:

Nowe podejście oparte na dowodach

Autorzy:

Egle Havrdova, Teresa Bilanová (Schola Empirica)

Współautorzy:

Cecilia Torstensson, Anneli Dahlberg (HALSINGLAND EDUCATION ASSOCIATION)

Mojca Williams (Language in Your Hands)

Miroslav Sklenka (Škola dokorán - Wide Open School)

Aleksandra Zajac (SPOŁECZNA AKADEMIA NAUK - University of Social Sciences)

Ilustracje: Mgr Milan Starý

Projekt graficzny: Helena Kopecká

Dystrybucja: Tomos, a.s.

Ilość egzemplarzy: 500

SCHOLA EMPIRICA, z.s., 2020

Projekt współfinansowany ze środków programu Erasmus+ Unii Europejskiej. Wsparcie niniejszej publikacji ze strony Komisji Europejskiej nie oznacza poparcia dla jej treści, która odzwierciedla wyłącznie poglądy autorów. Komisja nie ponosi żadnej odpowiedzialności za sposób, w jaki mogą zostać wykorzystane informacje zawarte w niniejszej publikacji.

GSA – Good Start for All: Opracowanie integracyjnych metod edukacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym z defaworyzowanych społecznie lub odmiennych kulturowo środowisk

Projekt szczegółowo analizuje możliwości współpracy nieformalnych środowisk edukacyjnych z przedszkolami celem wsparcia integracji dzieci z defaworyzowanych społecznie lub odmiennych kulturowo środowisk. Nieformalne środowiska edukacyjne obejmują fundacje, organizacje pozarządowe (NGO), ośrodki opieki dziennej i ośrodki dla dzieci. Celem projektu GSA jest opracowanie innowacyjnych rekomendacji w zakresie pracy z rodzinami i dziećmi z defaworyzowanych społecznie lub odmiennych kulturowo środowisk, tak by przygotować dzieci do wejścia do edukacji formalnej. Projekt ma za zadanie zapobiegać przedwczesnemu kończeniu nauki (ang. „early school leaving”, ESL) poprzez odpowiednio wczesną pracę z dziećmi defaworyzowanymi społecznie i ekonomicznie.

PARTNERZY PROJEKTU:

SCHOLA EMPIRICA

Language
in your hands

Škola Dokorán
Wide Open School n. o.

SPOŁECZNA AKADEMIA NAUK

Hälsinglands
Utbildningsförbund

SCHOLA EMPIRICA

(SE) to niezależna, apolityczna organizacja pozarządowa typu non-profit. Powstała w 2003 roku celem wsparcia niezależnych badań politycznych w Czechach. Stanowi platformę dla ekspertów z Czech i innych krajów do prowadzenia badań na obszarach o dużym znaczeniu z punktu widzenia polityki publicznej. SE stara się wdrażać innowacyjne rozwiązania problemów na tych obszarach w oparciu o obiektywne analizy ilościowe i jakościowe. Celem organizacji jest udział w międzynarodowych dyskusjach na temat edukacji i gospodarki, jak również kwestii społecznych i bezpieczeństwa. SE (www.scholaempirica.cz) to instytucja edukacyjna akredytowana przez czeskie Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu.

LANGUAGE IN YOUR HANDS

to niezależna organizacja edukacyjna z West Yorkshire w Anglii oferująca usługi dzieciom (do 11. roku życia) oraz ich rodzicom/opiekunom, jak również osobom zawodowo związanym z opieką nad dziećmi. Sednem działalności organizacji jest tworzenie integracyjnych podejść

do różnorodności językowej poprzez wprowadzanie holistycznych metod nauczania języków. Organizacja promuje wykorzystanie języka migowego w klasie celem integracji dzieci, dla których język wykładowy nie jest językiem ojczystym, czyli migrantów/uchodźców. Podejście organizacji promuje stosowne łączenie nauczania języka ojczystego z nauczaniem języków obcych: języka wykładowego z językami społeczności migrantów.

SKOLA DOKORAN

Szkoła Szeroko Otwarta to otwarta organizacja typu non-profit ze Słowacji, zajmująca się rozwojem społecznym i uczeniem się przez całe życie grup defaworyzowanych, która skupia się na rodzinach, zwłaszcza tych z dziećmi w wieku przedszkolnym. Jej celem jest, by wszystkie rodziny z różnorodnych społeczności, a w szczególności te z dziećmi w wieku przedszkolnym, żyły w tolerancyjnym środowisku i miały dostęp do edukacji i usług społecznych oraz by ich potrzeby były zaspokajane dzięki dostępowi do otwartej i kompetentnej administracji publicznej.

SPÓŁECZNA AKADEMIA NAUK (SAN)

to jedna z wiodących uczelni prywatnych w Polsce, kształcąca 15 000 studentów i zatrudniająca ponad 1000 nauczycieli akademickich. Na Wydziale Pedagogiki SAN oferuje kształcenie dla nauczycieli, z uwzględnieniem zwłaszcza pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Poza swoją działalnością akademicką, SAN brała udział w kilku międzynarodowych inicjatywach i projektach skierowanych do grup defaworyzowanych. Jako organizacja edukacyjna, Społeczna Akademia Nauk promuje podejście multidyscyplinarne, w ramach którego spotykają się badacze z różnych dziedzin (ekonomii, nauk humanistycznych, pedagogiki itp.).

HALSINGLAND EDUCATION ASSOCIATION

(HEA) to publiczna, niekomercyjna inicjatywa współpracy między trzema samorządami z prowincji Hälsingland (Bollnäs, Söderhamn, Nordanstig) w Szwecji. Samorządy stowarzyszone w HEA współpracują w zakresie edukacji i szkoleń na różnych poziomach: od edukacji na poziomie średnim dla

młodzieży, przez edukację dla osób dorosłych i kształcenie pomaturalne, po kształcenie wyższe. Samorządy te zapewniają edukację i kształcenie zawodowe ok. 5000 uczniów rocznie. Dzięki HEA samorządy mogą oferować szeroki zakres kursów, który dla poszczególnych samorządów byłby niemożliwy do zrealizowania ze względów finansowych. Samorządy brały już udział w wielu projektach dotyczących uczenia się przez całe życie współfinansowanych przez UE/EFS. Inicjatywa HEA zajmuje się także nauką na odległość z wykorzystaniem technologii ICT oraz stosownych metod pedagogicznych.

WSTĘP

Niniejszy podręcznik dobrych praktyk stanowi rezultat końcowy projektu Erasmus+ GSA: Good Start for All: Opracowanie integracyjnych metod edukacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym z defaworyzowanych społecznie lub odmiennych kulturowo środowisk (2017-1-CZ01-KA201-035409), skupiającego się na współpracy nieformalnych środowisk edukacyjnych z przedszkolami celem wsparcia integracji dzieci z defaworyzowanych społecznie lub odmiennych kulturowo środowisk. Aby zrealizować cele projektu, partner wiodący projektu Schola Empirica (Czechy) połączył siły z następującymi instytucjami: Tiny Signers (Anglia/Wielka Brytania), Społeczną Akademią Nauk (Polska), Wide Open School (Słowacja) i HEA (Szwecja).

Wysokiej jakości edukacja i opieka przedszkolna pozytywnie wpływają na udział dzieci w edukacji i osiągnięciach akademickich. Wiele wskazuje na to, że dzieci, które korzystały z wysokiej jakości edukacji i opieki przedszkolnej (ang. Early Childhood Education and Care, ECEC), były lepiej przygotowane do pójścia do szkoły i miały lepiej rozwinięte umiejętności liczenia i czytania oraz lepszą pamięć niż dzieci, które nie miały dostępu do takiej edukacji. Co ważniejsze, długotrwałe badania wykazują, że wczesna socjalizacja w formalnych środowiskach ECEC promuje zachowania prospołeczne (Sylva i in., 2004; Harrison i in., 2009; Sammons i in., 2007). Według badań, osoby, które ukończyły ECEC, są bardziej zorientowane na działania i niezależne. Mają też lepiej rozwinięte umiejętności współpracy i dostosowania się oraz pozytywne nastawienie do nauki, a ponadto wykazują mniej zaburzeń lękowych i zachowań antyspołecznych. Według raportów publikowanych przez Komisję Europejską, dzieci ze środowisk defaworyzowanych społecznie mają mniejsze szanse na ECEC. W związku z tym kluczowe znaczenie ma odpowiednio wczesne dotarcie do tych grup.

Niniejsza publikacja zawiera krótkie opisy instytucji edukacji nieformalnej, z którymi współpracowali partnerzy projektu, a także analizy przypadków pokazujące wyniki współpracy między formalnymi i nieformalnymi instytucjami edukacyjnymi. Prezentowane są także przykłady dobrych praktyk i rekomendacje.

Czechy

Partnerstwo między formalnymi i nieformalnymi instytucjami edukacyjnymi okazało się bardzo korzystne na północy Czech w miastach Štětí i Krupka, gdzie mieszka duża liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W 2016 roku pozarządowa organizacja edukacyjna Schola Empirica rozpoczęła projekt mający na celu wsparcie współpracy między przedszkolami ze Štětí i Krupki a pozarządową organizacją **Romano Jasniča**. Zainicjowano wspólne działania przedszkoli i organizacji świadczącymi usługi socjalne, by zbudować skuteczną sieć lokalną umożliwiającą lepszą integrację dzieci z defaworyzowanych społecznie lub odmiennych kulturowo środowisk w przedszkolach. Pozostałe cele projektu obejmują wsparcie zawodowe rozwoju nauczyciele, rozwój umiejętności rodzicielskich oraz wsparcie pracy pedagogicznej z dziećmi w wieku przedszkolnym. **Projekt bardzo skutecznie doprowadził do nawiązania dialogu między pracownikami socjalnymi z Romano Jasniča a kadrą nauczycielską z przedszkoli, jak również między rodzicami dzieci biorących udział w projekcie a ich nauczycielami.**

Przedszkola wybrane do udziału w projekcie zlokalizowane są w defaworyzowanych obszarach Kraju Usteckiego. Populacja tego regionu to ponad 820 000 osób. Szacuje się, że mieszka tam ok. 60 000 Romów, z których 22 000 mieszka w obszarach wykluczonych społecznie. **Romowie ci są zarówno oddzieleni geograficznie od centrum miasta, jak i wyłączeni z centrum społecznie, ponieważ mieszkają w blokowiskach** (rząd Czech 2011). Pracownicy służb aktywizacji społecznej (SAS) pracowali z wybranymi rodzinami, próbując ułatwić proces rekrutacji do przedszkoli, pomagając dzieciom i ich rodzicom przyzwyczaić się do regularnego uczęszczania na zajęcia i starając się ułatwić integrację dzieci ze społecznością przedszkolną.

Jedną z metod, jakie mogą stosować nauczyciele w ramach wszystkich swoich zajęć z dziećmi, są pochwały. **Oferują one dzieciom wsparcie, dzięki któremu rozwijają się w dobrym zdrowiu psychicznym. Aby pochwały były skuteczne, muszą być dostosowane do sytuacji.** Oceniając pozytywnie działania dzieci, dorośli pokazują dzieciom, że w nie wierzą. Buduje to pewność siebie dzieci, pomaga im w nawiązywaniu nowych relacji i stymuluje ich chęć odkrywania i poznawania nowych rzeczy. Ponadto nauczyciele wspierają zdolność dziecka do oceniania i chwalenia samych siebie.

Gdy pochwała nie jest konkretna i ma formę ogólnego sformułowania, takiego jak „dobra robota”, może prowadzić do błędnych wyobrażeń dzieci na temat swojej wyjątkowości. Może również zwiększać ryzyko braku umiejętności radzenia sobie z porażkami.

Konstruktywne pochwały uczą dziecko doceniać konkretne szczegóły. Gdy dziecku coś się nie uda, powinno być w stanie poradzić sobie z porażką i znaleźć inny sposób zwiększania swojej pewności siebie. Sposób, w jaki dorośli wspierają, oceniają i zachęcają dzieci do działania uczy je, jak radzić sobie z przeszkodami, porażkami i rozczarowaniami. Tego rodzaju wsparcie uczy dzieci niezależności i odpowiedzialności. (Havrdová & Vyhnánková 2015: 45)

Jakub był maltretowany przez matkę do tego stopnia, że czasem potrzebował pomocy lekarza. Matka trafiła do więzienia i odebrano jej prawa rodzicielskie, w związku z czym nie miała kontaktu z dzieckiem. Jakub mieszkał z ojcem i jego rodzicami, którym przyznano prawo do opieki nad dzieckiem.

Jakub nie mówił do 3. roku życia. Wskutek braku matczynej troski brakowało mu pewności siebie i poczucia bezpieczeństwa i choć babcia próbowała zapewnić mu dobrą opiekę, według pracownika socjalnego nie oferowała wystarczającego wsparcia.

Po tym, jak trafił do przedszkola, Jakub zaczął chodzić do logopedy i centrum edukacji specjalnej. W wieku 4 lat zaczął mówić i sytuacja zaczęła się poprawiać. W przedszkolu skupiono się na umacnianiu jego poczucia własnej wartości i integracji z grupą rówieśniczą. Jakub stopniowo zaczął się angażować, komunikować i doceniać własne postępy. Jego pewność siebie wzrosła. Czasami zwracał się do osób dorosłych, by porozmawiać. Stał się popularny w grupie, a w niektórych sytuacjach nawet wykazywał cechy przywódcze. Asystent pracujący z Jakubem indywidualnie, stosujący metody Dobrego Początku, by podnieść jego poczucie własnej wartości, doprowadził go do niezależności i pomógł mu nawiązać relacje z innymi dziećmi. Pomimo braku wsparcia w środowisku rodzinnym, zachowanie Jakuba zmieniło się in plus i obecnie chłopiec jest gotowy do rozpoczęcia nauki w szkole (w zmniejszonej klasie).

Słowacja

Centrum Zabawy ECEC we wsi Spišský Hrhov oferuje bezpieczną edukację i przestrzeń opieki umożliwiającą nawiązywanie relacji między romskimi i nieromskimi dziećmi i ich rodzinami. Dzieciom oferowane są usługi opiekuńcze, a rodzice mogą korzystać ze wsparcia rodzicielskiego i szkoleń. Wieś ma 1700 mieszkańców, z czego niemal 400 to Romowie. Przez ostatnich dziesięć lat miejscowość doświadczyła niespotykanego rozwoju i wzrostu populacji. Populacja romska nie zwiększyła się znacząco, ale liczba mieszkańców większości wzrosła o niemal 30%. Spišský Hrhov można ogólnie określić mianem najdynamiczniej rozwijającej się w ostatniej dekadzie wsi w Spiszu. Wieś zaangażowała się w długoterminową poprawę warunków bytowych lokalnej społeczności romskiej i traktuje ją jak równorzędną grupę obywateli. Społeczność romska we wsi Spišský Hrhov ma dostęp do takiej samej infrastruktury technicznej jak pozostałe części wsi, a ponadto ma do dyspozycji wszystkie usługi infrastruktury społecznej.

HRH OV

Świat chleba – chleb świata

Celem tej inicjatywy jest wykorzystanie nietradycyjnych strategii nauczania do umacniania relacji uczniów z naturą, rzemiosłami i tradycjami, co ma prowadzić do rozwoju kompetencji przedsiębiorczych.

Większość uczniów, a zwłaszcza uczniów romskich, **zaznało czasów nędzy, kiedy to jednym z nielicznych dostępnych produktów spożywczych był przaśny chleb.** Inicjatywa stanowi próbę zaznajomienia dzieci z silniejszymi społecznie środowiskami z tym właśnie aspektem romskiego życia. Uczniowie zajmują się różnymi tematami w ramach sześciu bloków interaktywnych forów i działań opartych na doświadczeniu. Przy pomocy ekspertów uczniowie prowadzą działania, takie jak zapoznanie się z analizami przypadków, przygotowanie i prezentacja biznesplanu, produkcja, zarządzanie sprzedażą, jak również działania wymagane w ramach konkretnego projektu, takie jak budowa pieca, wypieki itp. Uczniowie próbują „sprzedać” własnoręcznie upieczony chleb i inne wypieki ze składników zebranych we własnym ogródku ziołowym. **W ostatniej fazie projektu zarówno romscy, jak i nieromscy mieszkańcy wsi zapraszani są na spotkanie prezentujące rezultaty projektu.** Udział w nim bierze w sumie 120 romskich uczniów i 30 romskich rodziców.

ANALIZA PRZYPADKU

Kamil ma 8 lat i jest jednym z ośmiorga dzieci w romskiej rodzinie. Matka Kamila zmarła rok temu na raka. Ojciec Kamila pije, a wolny czas spędza śpiąc i oglądając telewizję. Rodzina mieszka w niewielkim domku ogrzewanym drewnem. Po śmierci matki Kamil posmutniał. Jego ojciec nie jest w stanie wesprzeć go w nauce, więc oceny chłopca się pogorszyły.

15 Kamil codziennie (z wyjątkiem weekendów) przychodzi do Centrum Zabawy, gdzie spędza około trzech godzin (od 15:00 do 18:00). Jego matka regularnie uczęszczała na wykłady i spotkania lub po prostu wpadała na kawę, podczas gdy dzieci bawiły się zabawkami, których nie miały w domu (ponieważ były zbyt drogie). Kamil lubi zajęcia grupowe, lubi grać w piłkę nożną i gry planszowe. Pomaga w odkładaniu zabawek na miejsce, ma własne materiały piśmienne, ale głównie odrabia pracę domową, czyta i liczy przy wsparciu wolontariuszy. Odrabiając pracę domową z Kamilem, preferujemy podejście indywidualne, gdyż dzięki temu chłopiec może się skupić na pracy. Nauczycielka szkolna zawsze przekazuje wolontariuszom listę zadań, z którymi mają pomóc Kamilowi po południu. Chłopiec może korzystać z podręczników dostępnych w Centrum i przygotowywać się zwłaszcza do lekcji, które stanowią dla niego największe wyzwanie: słowackiego i matematyki. Nasze centrum wypełnia mu czas wartościowymi zajęciami, rekompensując brak zainteresowania ze strony ojca.

Oceny Kamila się poprawiły, a nauczycielka zaczyna dostrzegać tendencję wzrostową w jego umiejętnościach pisania, czytania i liczenia. Według nauczycielki wyniki Kamila poprawiły się o jeden stopień. Pozostaje przeciętnym uczniem, ale zaczął sobie radzić. Jest rozmowny i nawiązał przyjaźń z kilkoma nieromskimi dziećmi. Centrum Zabawy pomaga Kamilowi poradzić sobie z trudną sytuacją rodzinną. Naszym celem jest przygotowanie go do nauki w dobrej szkole średniej, być może zawodowej, ale zapewniającej mu perspektywę na dobre życie.

Anglia

Centra Dziecka w Wielkiej Brytanii świadczą usługi w miastach, zapewniając wsparcie dzieciom w wieku 0–5 lat i ich rodzinom. Centra zatrudniają szereg specjalistów świadczących holistyczne usługi wszystkim rodzinom, w tym zwłaszcza najbardziej potrzebującym. Centra Dziecka zapewniają rodzinom dostęp do wsparcia ze strony położnych, pielęgniarek środowiskowych i specjalistów ds. rozwoju przedszkolnego oraz wsparcia dla rodzin, jednocześnie oferując szkolenia i pomoc w znalezieniu pracy. Centrum Dziecka w Horsforth to jedno z Centrów Sure Start. Założono je w 2008 roku jako podstawę dla wczesnego wsparcia i doradztwa dla rodzin z małymi dziećmi. Usługi kierowane są do rodzin w największej potrzebie i dostępne są we wszystkich społecznościach. Celem Centrów Dziecka Sure Start jest pełnienie roli: „...kluczowego mechanizmu poprawy rezultatów dla małych dzieci oraz eliminowania nierówności w osiągniętych rezultatach między najbardziej defaworyzowanymi a resztą, tak by doprowadzić do zmniejszenia ubóstwa”. (DfES 2006) **Grupa docelowa Centrów Dziecka zmieniła się z ogółu populacji biednych dzielnic na najbardziej potrzebujące rodziny.** Wymaga to intensywnej pracy z rodzinami i bliskich partnerstw międzyagencyjnych – obie strony potrzebują rzetelnych i dobrze przeszkolonych pracowników.

TINY

Centrum Dziecka w Horsforth w ramach programu Every Child a Talker prowadzi zajęcia Tiny Signers. **Nauka języka migowego przeznaczona jest zarówno dla dzieci słyszących, jak i dzieci z zaburzeniami słuchu. Program został opracowany z myślą o pracy w klasach, w których dla większości uczniów język angielski nie jest językiem ojczystym, jednakże może być także korzystny dla dzieci mówiących po angielsku.** Dzieje się tak dlatego, iż nauka z wykorzystaniem języka migowego wspiera i rozwija lepsze rozumienie języka mówionego. Ponadto metoda ta ułatwia komunikację z dziećmi z zaburzeniami słuchu i niesłyszącymi (por. niżej), jak również z dziećmi z innymi niepełnosprawnościami (zaburzeniami rozwojowymi lub emocjonalnymi, zespołem Downa, autyzmem, afazją, porażeniem mózgowym, problemami z nauką lub mową itp.).

W każdych zajęciach zazwyczaj bierze udział 5–15 dzieci. Zajęcia w każdej z grup trwają ok. 10 tygodni. Zajęcia są z góry zaplanowane, ale możliwe są też sesje dodatkowe. Zajęcia składają się z kilku etapów. Pierwszy polega na przedstawieniu wszystkich grupie: uczestnicy w kółku śpiewają piosenkę lub powtarzają rymowankę. Następnie prezentowany jest temat i znaki z nim związane, po czym grupa bierze udział w kilku ćwiczeniach, by zaprezentować znaki w kontekście. Po krótkiej przerwie następuje podsumowanie nowego materiału. W ramach ćwiczeń nauczyciele korzystają z kukiełek, zabawek, plansz, laminowanych obrazków, książek i płyt. Ponadto wszyscy uczestnicy otrzymują wykresy z instrukcjami, jak odczytywać znaki/wypowiedane słowa. Przez cały czas dzieci są obserwowane przez nauczyciela. Program ten wpłynął pozytywnie zarówno na relacje między dziećmi, jak i między dziećmi i rodzicami. Ponadto dzieci nauczyły się lepiej wyrażać siebie.

Tracy to pierworodna córka. Dziewczynka ma jeszcze o dwa lata młodszego brata. W trakcie pierwszych tygodni pobytu w żłobku nie potrafiła wykonywać poleceń i czasem zachowywała się agresywnie. Rozmawialiśmy z jej rodzicami, po czym została skierowana do lekarza. Okazało się, że Tracy ma problem ze słuchem, w związku z czym przeszła operację. Po powrocie do przedszkola zaczęły ją irytować różne dźwięki, takie jak płacz innych dzieci, suszarka w łazience, a czasem odgłosy jedzenia w trakcie posiłków. Początkowo sądziliśmy, że miało to związek z operacją, ale Tracy nadal była agresywna i zdarzały się jej poważne napady złości.

We współpracy z rodzicami Tracy przygotowaliśmy dla niej indywidualny plan rozwoju. Pilnujemy, by rodzice dokładnie znali jego treść i informujemy ich, w jaki sposób mogą pomóc. Na przykład, komunikujemy się z Tracy na migi i dbamy o to, by jej rodzice wiedzieli, jakich znaków używamy w przedszkolu, dzięki czemu mogą ich używać także w domu. Codziennie, gdy odbierają córkę, przekazujemy im wszystkie informacje. Ponadto raz w tygodniu organizujemy spotkanie z rodzicami, w trakcie którego omawiamy postępy Tracy.

Dziewczynka powoli uczy się panować nad zachowaniem i wybiera zajęcia, które są dla niej mniej frustrujące. Dużą przemianę przeszła, gdy trafiła do przedszkola. Na szczęście znalazła już to środowisko i nadal towarzyszy jej ta sama asystentka, która pomaga jej, na przykład wprowadzając ją do stołówki, nim dotrą tam inne dzieci. Tracy przyzwyczajają się do nowych zajęć i bierze udział w lekcjach.

Polska

Klub Malucha znajduje się w podmiejskiej dzielnicy Warszawy. Jest to stosunkowo nowa dzielnica, zamieszkała głównie przez młode rodziny z dziećmi. Przedszkole powstało ze względu na duże zapotrzebowanie na tego typu instytucje oraz niewystarczającą podaż usług w zakresie opieki nad dziećmi w okolicy. **Zapotrzebowanie na tego typu usługi wzrosło w ostatnich latach ze względu na wysoki poziom migracji zarówno krajowych, jak zagranicznych, przez co nastąpił drastyczny wzrost liczebności populacji podmiejskiej.** Głównym celem Klubu Malucha jest zapewnianie opieki, wyżywienia i edukacji w nieformalnym środowisku dzieciom w wieku 3–6 lat. **Opieka specjalna oferowana jest dzieciom społecznie defaworyzowanym i niepełnosprawnym, które otrzymują specjalne wsparcie od nieformalnej instytucji przedszkolnej.**

Jednym z najważniejszych wyzwań, z jakimi mierzy się Klub Malucha, jest uznanie międzykulturowych różnic między uczniami. **Instytucja ta wykorzystuje projektową metodę integracji. Uczniowie są zapraszani do pracy nad projektami w zespołach składających się z osób o różnym pochodzeniu, co ma ułatwiać współpracę międzykulturową i integrację społeczną.** Zazwyczaj realizowany jest jeden projekt tygodniowo, odnoszący się do różnych obszarów rozwoju dziecka. Na przykład, projekty mogą dotyczyć zwierząt i kultury (4–5-osobowe grupy dzieci budują domek dla ptaków lub domki z cegieł charakterystyczne dla regionu, z którego pochodzą). Metodologia pracy opartej na projektach skupia się w dużej mierze na integracji, ucząc dzieci umiejętności społecznych i współpracy poprzez pracę w grupach.

ANALIZA PRZYPADKU

Petru ma pięć lat. Ma też starszą siostrę i młodszego brata. Jego rodzina pochodzi z Mołdawii. Do Polski przyjechała w styczniu 2018 roku, nikogo tu nie znając i nie mając tu innej rodziny. Rodzice są bezrobotni i uzależnieni od zasiłków. Mieszkają w jednym z polskich ośrodków dla uchodźców. Petru większość czasu spędza grając w gry z innymi dziećmi w ośrodku. Rodzice chcą, by ich syn dorastał w polskim społeczeństwie i uczył się języka polskiego.

Dziecko ma problemy z koncentracją i jest agresywne wobec innych dziecko. Jest też bardzo zaborcze i często nie kontroluje swojego zachowania. Petru trafił do naszego przedszkola z polecenia urzędników zajmujących się rodziną.

Ma problemy z językiem polskim i socjalizacją, w związku z czym został objęty specjalną opieką i obserwacją.

Na początku dzieci miały problemy z porozumieniem się z Petru, gdyż był bardzo agresywny. Petru nie był zainteresowany udziałem w zajęciach grupowych z innymi dziećmi i wolał się bawić sam. Po pewnym czasie zaczął się przełamywać i przyłączać do zabaw z innymi dziećmi. Przywykł do nowego środowiska, a inne dzieci go zaakceptowały. Największym przełomem była budowa budki dla ptaków. Okazało się, że Petru bardzo lubi biologię i zwierzęta. Powiedział, że w przyszłości chciałby zostać weterynarzem. Petru rozwinął swoje umiejętności społeczne, nie ma już tak dużych problemów z koncentracją i jest mniej agresywny. Lubi spędzać czas ze swoimi polskimi kolegami. Jest bardziej otwarty i chętniej bierze udział w zajęciach z innymi dziećmi. Zrobił się też bardziej rozmowny i przyjacielski.

Wraz z rodziną nadal mieszka w ośrodku dla uchodźców. Niestety jego sytuacja mieszkaniowa raczej się nie zmieni w najbliższej przyszłości, gdyż jego rodzice nie są w stanie znaleźć pracy. Nasza instytucja będzie próbowała pomóc im poprawić swoje warunki bytowe.

Szwecja

Szwedzkie przedszkole to osobna instytucja, kształtowana i zarządzana przez Krajową Agencję ds. Edukacji, nieformalne przedszkola odgrywają zatem pomniejszą rolę w szwedzkim społeczeństwie. Niemniej jednak istnieją instytucje świadczące inne niż przedszkola usługi na rzecz dzieci w wieku przedszkolnym i ich rodziców. Warsztat Marzeń znajduje się w centrum Söderhamn. **Wizja instytucji Drömverkstan – Warsztatu Marzeń – skupia się na zapewnianiu dzieciom szans na kreatywność w wolnym czasie oraz na oferowaniu szkołom możliwości prowadzenia kreatywnych działań w Warsztacie Marzeń.** Nauczanie tu może być realizowane w kreatywny, przystępny i przyjemny sposób.

Metody stosowane przez wychowawców w trakcie warsztatów opierają się na zainteresowaniach dzieci. **Wychowawcy prezentują projekty i ćwiczenia, w których uczestnicy mogą wziąć udział, po czym dzieci same decydują, w jakich warsztatach chcą uczestniczyć. Warsztaty przeznaczone są dla dzieci w różnym wieku.** Gdy dzieci zaczynają być zbyt głośne lub niegrzeczne, wychowawcy przeprowadzają stosowną rozmowę. Wychowawcy zawsze zaczynają od ćwiczeń podstawowych, gdy widzą, że niektóre dzieci mają problemy z używaniem nożyczek, papieru i długopisów. Poszczególne ćwiczenia różnią się długością. Najpopularniejsze ćwiczenia to te oparte na wolności kreatywnej i pracy z różnymi materiałami oraz te dotyczące konkretnego tematu lub własnych doświadczeń. Warsztat Marzeń współpracuje ze stowarzyszeniem edukacyjnym dla osób dorosłych Bilda. W ramach tego partnerstwa osoby dorosłe i rodzice są kształceni w zakresie szeregu tematów i kwestii. Na przykład, oferowane są usługi dla rodziców z problemem alkoholowym. Organizowane są też grupy rodziców i dzieci, które spotykają się, by omawiać różne tematy.

ANALIZA PRZYPADKU

Czteroletni Josef urodził się w Szwecji, ale jego rodzina pochodzi z Kinszasy w Kongo. Miał trzy miesiące, gdy matka zaczęła się zastanawiać, czy dziecko rozwija się normalnie. W wieku trzech miesięcy jeszcze nie próbował siadać. W wieku sześciu miesięcy poruszał palcami w sposób, który matka uznała za nienormalny. W wieku 3 lat zaczął nawiązywać kontakt wzrokowy, ale szybko odwracał wzrok. Josef nie gra w gry wymagające użycia wyobraźni. Nie lubi się dzielić swoimi rzeczami z innymi dziećmi. Gdy jest szczęśliwy, nie czuje

potrzeby dzielenia się swoją radością z innymi. Jego mimika jest normalna, ale często śmieje się bez wyraźnego powodu. Nie interesują go dzieci w tym samym wieku.

Chłopiec chodzi do przedszkola sąsiadującego z Warsztatem Marzeń. Dzieci z przedszkola kilka razy w tygodniu przychodzą do Warsztatu Marzeń. W związku z tym Josef ma możliwość korzystania z tamtejszych metod nauczania i materiałów, co okazało się być pomocne. Rodzice i wychowawcy w przedszkolu rozpoczęli także szkolenie MIB: „wszechstronne, intensywne szkolenie behawioralne dla dzieci z autyzmem w wieku przedszkolnym”. Celem MIB jest wywieranie optymalnego wpływu na naukę i rozwój dziecka oraz kształcenie kadry w zakresie autyzmu. Josef trafi do logopedy, który oceni jego opóźnienie w mowie. Wychowawcy przedszkolni co dwa miesiące biorą udział w sesjach z wychowawcą specjalnym.

Josef potrzebuje wsparcia, by być w stanie bawić się z innymi dziećmi. Na przykład, trzeba uczyć go zasad gry indywidualnie, następnie zapraszać do udziału jedno dziecko i dopiero potem stopniowo włączać inne dzieci. Dobrze jest również podzielić dzieci na mniejsze grupy, tak by Josef miał zapewnione bardziej indywidualne traktowanie.

INNOVATIVE METHODS

INNOWACYJNE METODY

Poniżej można znaleźć podsumowanie metod zaczerpniętych z najlepszych praktyk, które dowiodły swojej skuteczności w przypadkach opisanych powyżej oraz w wieloletniej praktyce organizacji partnerskich. Celem projektu jest udostępnienie tych metod, tak by osoby zainteresowane mogły ich używać w pracy z rodzinami z defaworyzowanych społecznie lub odmiennych kulturowo środowisk.

ZAJĘCIA SPECJALNE W KLASIE

- Należy włączać dziecko w **ćwiczenia grupowe**, jednocześnie pozwalając mu odejść i bawić się w wybranym przez siebie miejscu, gdy uzna, że ćwiczenie grupowe jest zbyt wymagające lub zbyt głośne. Można również kierować się zasadą, że to dziecko prowadzi zabawę, i pozwolić mu samemu decydować, co chce robić w trakcie dnia.
- Należy utworzyć **specjalne miejsce** dla dziecka, do którego może się udać, gdy coś je zasmuci.
- Należy udzielać **wyraźnych wskazówek** i przed rozpoczęciem ćwiczenia wyjaśniać dziecku, co się stanie.
- W miarę możliwości należy **wychodzić na zewnątrz**. Niektóre dzieci chętniej nawiązują kontakt z innymi dziećmi w trakcie zabawy na zewnątrz.

INDYWIDUALNA UWAGA

„W trakcie pracy z dziećmi liczy się indywidualne podejście do ich potrzeb, zauważanie ich problemów oraz współpraca z rodzicami. Sądzę, że wiele zależy też od osobowości, dobrych chęci i zaangażowania nauczycieli.” (PL – wychowawca formalny)•

- Należy poświęcać dziecku **indywidualną uwagę**. Na przykład, indywidualne lekcje mogą pomóc dziecku w skupianiu uwagi i koncentrowaniu się na ćwiczeniach. Ponadto indywidualny czas spędzany z dzieckiem pozwala mu się skupić na tym, czego ma się nauczyć. Nawet krótkie, skoncentrowane na jednej kwestii sesje indywidualne przynoszą efekty (np. przy nauce głosek).
- W przypadku ćwiczeń grupowych, należy przeciwyczyć je najpierw z dzieckiem indywidualnie **lub w niewielkiej grupie**, a dopiero później pozwolić mu dołączyć do większej grupy.
- Nowe ćwiczenia należy wprowadzać **stopniowo**.
- Należy opracowywać ćwiczenia **dostosowane do potrzeb** dziecka i włączać je do codziennego harmonogramu, angażując także inne dzieci.
 - Na przykład, można korzystać z języka migowego w klasie w trakcie opowiadania historii lub śpiewu.

SPECJALNA ADAPTACJA

- Należy opracować z rodzicami **indywidualny plan rozwoju** dziecka, który będzie przestrzegany zarówno w przedszkolu, jak i w domu. Należy dopilnować, by rodzice znali wszystkie szczegóły i wiedzieli, jak mogą pomóc.
- Jeżeli w komunikacji z dzieckiem stosowany jest język migowy, należy zadbać o to, by rodzice wiedzieli, jakie znaki są wykorzystywane w przedszkolu, tak by mogli ich używać również w domu.
- W stosownych przypadkach należy wziąć pod uwagę **rolę rodzeństwa**. W niektórych sytuacjach obecność brata lub siostry w klasie może być dla dziecka korzystna, gdyż rodzeństwo stanowi wzór do naśladowania, ale w innych może to hamować rozwój dziecka, które zbyt często polega na bracie lub siostrze.
- Należy obserwować dziecko, by wiedzieć, kiedy **interweniować**. Na przykład, należy identyfikować sytuacje, w których dziecko czuje się niekomfortowo lub jest zasmucone i przekierowywać jego uwagę na coś innego, nim zacznie się atak złości.

„Jeżeli chodzi o współpracę z ekspertami, to uważam, że w przedszkolu czasem bardzo przydałby się psycholog i pedagog specjalny.” (CZ – wychowawca formalny)

„Dobrze by było, gdyby każda instytucja zapewniała specjalistyczną opiekę, na przykład logopedy, terapeuty, psychologa i pielęgniarki.” (PL – wychowawca formalny)

- Jeżeli to możliwe, należy przydzielić dziecku **asystenta**. Najlepiej, jeżeli asystent:
 - współpracuje z **koordynatorem potrzeb specjalnych** (lub osobą na podobnym stanowisku),
 - pomaga w opracowaniu **indywidualnego planu** dla dziecka, którego przestrzegają wszystkie strony zainteresowane i który **podlega regularnym rewizjom**,
 - jest **zwolniony z innych obowiązków** i zadań, dzięki czemu może się skupić tylko na dziecku,
 - potrafi odpowiednio reagować na fizyczne i emocjonalne potrzeby dziecka.
 - Należy nawiązać współpracę z **wychowawcą specjalnym**, który w razie potrzeby będzie służyć radą nauczycielom.
- W razie potrzeby należy kierować dziecko do specjalistów (np. logopedy).
- W miarę możliwości należy współpracować z **pracownikiem socjalnym** zajmującym się rodziną dziecka, gdyż przekłada się to na bardziej holistyczne podejście.
- W przypadku dzieci migrantów, które nie znają płynnie języka kraju, w którym mieszkają, skuteczną metodą okazało się korzystanie z usług **dwujęzycznego asystenta nauczania**.
- Do wsparcia dziecka należy stosować odpowiednią metodologię (np. w opisanym przypadku z Czech, metodologia Dobry Początek sprawdziła się jako metoda zwiększania poczucia własnej wartości dzieci, prowadząc je do autonomii i pomagając im w nawiązywaniu relacji z innymi dziećmi).

- W przypadku udziału większej liczby aktorów (np. nauczycieli, asystentów i wolontariuszy), należy dopilnować, by posiadali wszystkie stosowne informacje i mogli się skutecznie komunikować, tak by jak najlepiej wesprzeć dziecko.

RODZICE

- **Należy regularnie przekazywać rodzicom informacje zwrotne**, np. codziennie, gdy odbierają dziecko, lub organizować regularne spotkania (co miesiąc, co tydzień, dwa razy w tygodniu).
- **Z rodzicami dziecka należy się dzielić wszystkimi planami i postępami**, tak by byli na bieżąco i mogli zaoferować mu możliwie najlepsze wsparcie.
- Warto **angażować rodziców** w proces edukacyjny dziecka i utrzymywać z nimi dobre relacje.
- Należy także **stworzyć skuteczne kanały komunikacji** z rodzicami (poczta e-mail, telefon, media społecznościowe, komunikatory) i regularnie z nich korzystać.
- Jeżeli regularna obecność stanowi problem, należy zapewnić rodzicom stosowną motywację (np. **dofinansowanie posiłków w szkole**).
- Należy ustalić powody, dla których rodzice posyłają dziecko do danej instytucji, gdyż pozwala to **osiągnąć porozumienie** i może ułatwić osiąganie wspólnych celów.

UMIEJĘTNOŚCI SOCJOEMOCJONALNE

„Według mnie większy nacisk powinno się kłaść na inteligencję emocjonalną i społeczną, ponieważ dziecko przez całe życie będzie otrzymywać ogromne ilości informacji. Tymczasem w niektórych sytuacjach ważniejsza jest zdolność rozumienia własnych uczuć i uczuć innych osób.” (CZ – wychowawca nieformalny)

- Należy uczyć dzieci **zarządzania własnymi emocjami**, np. biorąc trzy głębokie wdechy, oraz różnicę między byciem spiętym i zrelaksowanym.
- **Chwalenie pozytywnych działań i ignorowanie negatywnych** okazało się być skuteczną strategią przekierowywania niepożądanych zachowań.
- **Pozytywne informacje zwrotne i nagrody w formie naklejek** zapewniają powtarzalność prawidłowych zachowań.
- Wprowadzenie **innowacyjnych metod nauczania** może pomóc zmniejszyć różnice kulturowe między dziećmi z różnych środowisk.

KOMUNIKACJA

- Ważne jest **ułatwianie komunikacji** z dziećmi, które nie komunikują się werbalnie, gdyż potrzebują wsparcia, by móc brać udział w ćwiczeniach i grach z innymi dziećmi.
- Korzystając z ilustracji, można stworzyć w przedszkolu bardziej **przejrzyste środowisko**, tak by dzieciom mającym problemy z edukacją łatwiej było się komunikować. Na przykład, dziecko może wskazywać obrazki przedstawiające to, czego w danej chwili chce lub potrzebuje.
 - Można też zaangażować dzieci w przygotowanie pomocy wizualnych.
- Do usprawnienia komunikacji **można używać kukiełek, rekvizytów i znaków**.
- Jeżeli dostępna jest stosowna technologia, można korzystać z projektora, komputera lub tabletu, **by wyświetlać obrazy pomagające dzieciom w komunikacji**. Na przykład, za pomocą tabletu można zrobić zdjęcie matce dziecka i ćwiczyć słowo „mama”, wskazując jej zdjęcie.
- **Należy optymalizować liczbę znaków** wykorzystywanych w komunikacji z dzieckiem. W niektórych przypadkach lepiej jest używać na co dzień mniejszej liczby znaków, tak by dziecko nie czuło się przytłoczone.

REFERENCES

Department for Education and Skills, 2006. *Department For Education And Skills Departmental Report 2006*. The Stationery Office. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/324573/DFE_Departmental_Report_2006.pdf

Harrison, L. and Ungerer, J. and Smith, G. and Zubrick, S. and Wise, S. and Press, F. and Waniganayake, M. (2009) *Child Care and Early Education in Australia -The Longitudinal Study of Australian Children*. Canberra: Government of Australia, Department of Families Housing Community Services and Indigenous Affairs. ISBN 978192164147.

Havrdová E., Vyhnančková K., (eds.) (2015). *Dobry začátek: ověřené postupy pro učitelky mateřských škol*, Praha: Schola Empirica z.s.. ISBN 978-80-9057-48-2-3.

Sammons, P., Sylva, K., Melhuish, E., Siraj-Blatchford, I., Taggart, B., Barreau, S. and Grabbe, Y. (2007) *Effective Pre-school and Primary Education 3-11 Project (EPPE 3-11): Influences on Children's Development and Progress in Key Stage2: Social/ Behavioural Outcomes in Year 5*. Research Report No. DCSF-RR007. Nottingham: DCSF publications. (15) (PDF) *Effective pre-school and primary education 3-11 project (EPPE 3-11): influences on children's cognitive and social development in year 6*. Available at: https://www.researchgate.net/publication/242357512_Effective_pre-school_and_primary_education_3-11_project_EPPE_3-11_influences_on_children's_cognitive_and_social_development_in_year_6

Government of the Czech Republic (2011). *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2010. Příloha 1 – Zpráva o situaci romské menšiny v krajích v roce 2010*. Available at: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-ceske-republice-za-rok-2010-88326/>

